

Aristoteles Over het geheugen, de slaap en de droom

vertaald en ingeleid door Philip van der Eijk, 108 pagina's
verschenen bij Historische Uitgeverij, Groningen 2003
ISBN 90 6554 0180

Boekbespreking door Huub Engels

Net als dromen aan vroeger tijden tot en met de kindertijd kunnen herinneren en we dus via dromen aan ons allereerste zielenleven worden herinnerd, zo is het goed om ons bij het huidige droomonderzoek het allereerste begin van het droomonderzoek te herinneren. In de Oudheid heeft Aristoteles zijn licht laten schijnen op het verschijnsel droom en zijn teksten daarover zijn nu samen met teksten over geheugen en slaap in vertaling uitgebracht door Philip van der Eijk en voorzien van een inleiding, die een goede samenvatting en een kritisch commentaar vormt op het lezen van de (vertaalde) oorspronkelijk tekst van Aristoteles.

De lezer die misschien hoopt bij Aristoteles al de eerste beginselen van droominterpretatie te vinden zij gewaarschuwd, want "zijn behandeling van dromen is veeleer fysiologisch dan hermeneutisch, gericht als ze is op de ontstaanswijze van droombeelden, hun samenhang met andere psychische functies en de fysiologische processen die eraan ten grondslag liggen in plaats van de inhoud, de betekenis en de narratieve samenhang van reeksen droombeelden" (p. 12) en in "het verhalende karakter van de droom als opeenvolging van gebeurtenissen" (p. 29) is Aristoteles nauwelijks geïnteresseerd. Aristoteles is een natuuronderzoeker en filosoof en geen droomuitlegger.

Belangrijk is natuurlijk dat Aristoteles de in de Oudheid vigerende opvatting dat dromen berichten van de goden zouden zijn, afwees. Dromen zijn de manifestatie van het zielenleven tijdens de slaap, maar kennis die we kunnen vergaren door dromen is soms (hoe vaak, vraag je je af) onzeker en dan hebben dromen weinig waarde, stelt Aristoteles (zou dat de reden zijn waarom bij de studie psychologie nauwelijks aandacht aan een derde van ons zielenleven wordt beschouwd?).

Van Aristoteles kan je geen voorbeelden van interpretatie van dromen verwachten. Wel zegt hij dat je de verwarde en verdraaide flarden van beelden in dromen als een geheel moet zien (p. 95). De holistische visie die Aristoteles voor ogen staat, wordt door hem echter niet tot leidraad voor een methode van droomuitlegging. De holistische visie zie je steeds terugkomen in de geschiedenis van het droomonderzoek. Freud heeft deze visie eigenlijk onvoldoende in acht genomen met zijn advies de droom in kleine stukjes (elementenanalyse) op te breken en op elk van die stukjes 'vrij' te associëren, waardoor een brei aan informatie ontstaat en waarbij Freud niet aangeeft hoe je door de bomen het bos (het geheel) nog kunt zien (zie ook Siebenthal, 1953, p. 152).

Aristoteles is de geschiedenis ingegaan met zijn opvatting over een functie van dromen: het uitvergroten van een detail: wat overdag ontsnapt aan de bewuste waarneming wordt 's nachts in de droom herinnerd en krijgt dan aandacht. Hiermee samenhangend kunnen dromen aanwijzingen bevatten over een toekomstige ziekte, waarvan de kleine tekenen overdag aan de aandacht ontsnappen (p. 89/90) en eind 19e eeuw is bijvoorbeeld door de Fransen Tissié en Simon daar nogal wat aandacht aan besteed (welke arts heeft tegenwoordig nog tijd voor de dromen van een patiënt?)

Bestaan er voorspellende dromen? Het bovenstaande lijkt daar al enigszins op te wijzen. Ook hebben we soms voorspellende dromen over mensen die ons na staan. Aristoteles stelt verder dat op grond van toeval (er is sprake van coïncidentie, *sumptoma* in het Grieks) toekomstige belevingen wel eens samen lijken te vallen met wat iemand eerder heeft gedroomd. Helderziendheid in de droom is dus in de meeste gevallen gewoon een kwestie van stom toeval. Maar ook, en dat is interessant, stelt hij dat dromen voorbereiding voor een handeling kunnen zijn: we gaan ná de droom uitvoeren waar we in de droom mee bezig zijn geweest en daardoor lijkt de droom de toekomst te voorspellen. Hier had Aristoteles de incubatiedroom kunnen noemen, waar zelfs doelgericht de droom wordt gebruikt om tot een beslissing of handeling erna te komen. De Franse droomonderzoeker Michel Jouvét (1994) borduurt in zekere zin voort op Aristoteles met zijn visie dat dromen in de vroegste kindertijd de functie hebben gedragsrepertoires, die genetisch zijn gecodeerd, in te oefenen (zeg maar droog zwemmen voor de toekomst).

De helft van het dunne boek gaat over geheugen en slaap en dus niet over de droom. Soms slaat Aristoteles aan het speculeren over wat er tijdens de droom lichamelijk gebeurt. Zo zegt hij dat bizarre dromen veroorzaakt worden door onregelmatigheden in de lichamelijke gesteldheid van de dromer. Deze lichamelijke invloed verdraait de herinneringen aan dagresten. De fysiologie van het dromen is ons pas sinds een halve eeuw iets duidelijker geworden en Aristoteles is dus geëxcuseerd. Als je die stukken gewoon overslaat dan blijft het interessant. Het boek is de moeite waard voor biologisch psychologen die aan droomonderzoek doen en voor degene die gewoon alles wil kopen wat in Nederland over dromen verschijnt. De gymnasiast die graag herinnerd wordt aan vroeger tijden, krijgt uitleg over de oorspronkelijke Griekse woorden, zoals *anamnesis*, *sumptoma* (coïncidentie) en *phantasia* in Aristoteles' tekst. Wie breder interesse heeft voor historische beschouwingen over droomonderzoek kan beter terecht bij Freud (*De Droomduiding* begint met een historische inleiding van het droomonderzoek tot 1900, een lezenswaardig en goed geschreven eerste hoofdstuk) of bij Siebenthal (als de interesse uitgaat naar de geschiedenis van het droomonderzoek in de klassieke Oudheid).

Literatuur

Freud, S. (1987). *De Droomduiding*. Meppel: Boom.

Jouvet, M. (1994). *Dromen en slapen. Analyse van een mysterie*. Amsterdam: Contact.

Siebenthal, W. von (1953). *Die Wissenschaft vom Traum*. Berlin: Springer.